

Matteo Ricci: Prijateljstvo kao misionarski stil

To je naslov predavanja što ga je p. Adolfo Nicolás, vrhovni poglavar Družbe Isusove, održao u Kulturnoj zakladi San Fedele u Milanu. Donosimo prijevog toga predavanja.

Uvod

Četiristota obljetnica smrti Mateja Riccija (1610.-2010.), isusovca koji je svoju misionarsku djelatnost razvio u Kini krajem 16. i početkom 17. stoljeća, poziva na razmišljanje o misionarskom stilu, odnosno o načinima naviještanja Evandjelja.

Benedikt XVI., na audijenciji predstavnicima svih isusovaca svijeta, okupljenih na 35. generalnu kongregaciju u veljači 2008., pozvao je da smjelo crpimo iz Družbine povijesti.

„Tijekom svoje povijesti Družba je Isusova doživjela izvanredna iskustva naviještanja i susreta između Evandjelja i svjetskih kultura – dovoljno je sjetiti se Matteja Riccija u Kini, Roberta De Nobilija u Indiji, ili „Redukcija“ u Latinskoj Americi. S pravom ste na njih ponosni. Osjećam danas dužnost da vas potaknem da se ponovno uputite stopama svojih prethodnika s jednakom hrabrošću i inteligencijom, ali također i s jednakom dubokom motivacijom vjere i željom da služite Gospodinu i njegovoj Crkvi.“

Matteo Ricci zasigurno je bio prvi kulturalni most između Istoka i Zapada, iskustvo naviještanja i susreta što je doprlo do srca te zemlje i obilježila joj povijest.

1. Miljokaz u procesu inkulturacije Evandjelja

No gdje je izvornost i aktualnost toga iskustva? Kako onda mudro i smjelo nastaviti? Ako je već jasno da multietnička i multikulturalna sadašnjost nameće dijalog među religijama i kulturama kao prvotni zahtjev, ipak još uvijek vrijede putovi za ostvarenje toga cilja. Matteo Ricci još je uvijek prikladan primjer da se odgovori današnjim traženjima.

Mudro i ponizno on je prije od svih tumačio put inkulturacije. Učio je i poučavao kako prepoznati unutarnje mogućnosti u svakoj ljudskoj uljudbi te tako vrednovati svaku sastavnicu dobra u njoj a da se ništa ne izgubi, nego naprotiv, upravljajući sve prema svrsi. Takav su stav odmah cijenili i sami Kinezi s kojima je isusovački misionar ušao u duboke odnose tako da je postao jedan od rijetkih zapadnjačkih likova vrijedan najvišega poštovanja.

Ricci nije teoretizirao o tom svom načinu postupanja, ali ono što je učinio tvori miljokaz u procesu inkulturacije Evandjelja. Naučio je kineski jezik ne samo da bi mogao govoriti, nego ponajviše stoga da može slušati kineski svijet. To je možda najoriginalniji i posve novi vidik: prihvaćajući sve čime bi se mogao u tome obogatiti, pokušao je slušati tisućljetnu kulturu. Nakon što je ušao u Kinu kao zapadni redovnik, uočio je da je potrebno prijeći od toga da ga se poštuje k tomu što jest tj. da poštuje, prihvaća kulturu i narod gdje se nalazi. Nije htio samo da ga slušaju, nego da ga prihvate, a to je postigao svojom sposobnošću da se prilagodi i svojom pozornošću na kulturu i osobe. Dao se poučiti u kineskoj kulturi ulazeći u dubinu uključujući tu i konfucijanizam kao najplodniji put, najpogodnije tlo da uzrastu sjemenke Evandjelja. No on se ipak nije prvotno posvetio propovijedanju, nego utjelovljenju Evandjelja ulazeći u prijateljske odnose s kineskim narodom i iz tih je odnosa moglo niknuti sjeme navještaja.

Matteo Ricci bio je jedan od pionira inkulturacije. Donosimo što o tome piše p. Pedro Arrupe, general Družbe, 1978. godine:

„Inkulturaciona znači utjelovljenje kršćanskoga života i poruke u neko konkretno kulturalno područje tako da to iskustvo ne samo da se uspjeva izraziti kulturi vlastitim sastavnicama (što bi bila tek površna prilagodba), nego postaje nadahniteljski, normativni objedinjavajući princip koji preobražava i ponovno stvara tu kulturu započinjući zapravo neko 'novo stvaranje'. Svakako je riječ o kršćanskom iskustvu naroda Božjega koji živi u nekom određenom kulturalnom okružju prihvativši tradicionalne vrijednosti vlastite kulture, ali se otvara drugim kulturama. To je iskustvo neke mjesne Crkve koja, propitujući prošlost, stvara budućnost u sadašnjosti. Koji se stavovi zahtijevaju od onoga

tko želi navijestiti Evanđelje? Duboko i osobno poznavanje Boga.

Ideje i proučavanja nisu dostatni da bismo se prepustili preobrazbi. Potreban je šok osobnoga, dubokoga iskustva. Za one koji su pozvani živjeti u nekoj drugoj kulturi, očito je da se imaju integrirati u novu zemlju, u novi život, u novi jezik. Oni pak koji ostaju u svojoj zemlji, iskusit će nove načine života koji se pojavljuju u svijetu koji se mijenja: nije riječ o jednostavnom proučavanju novih mentaliteta, nego iskustveno prožimanje načinom življenja u skupinama s kojima moramo raditi poput, primjerice, s useljenicima i izbjeglicama, sa stanovnicima siromašnih četvrti, s intelektualcima, studentima, umjetnicima... Poznati epitaf što ga donosi *Imago Primi Saeculi Societatis Iesu quale Elogium sepulcrum S. Ignatii*, izdano u Antwerpenu 1640. tvrdi: *Non coerceri a maximo sed contineri a minimo divinum est* (božanski je ne biti omeđen najvećim, a ipak biti i u najmanjem) sažimlje taj mentalitet, taj duh. To je princip koji nas izaziva na mjesno konkretiziranje sve do najmanjih stvari, a da se ne odrekemo veličine i univerzalnosti ljudskih vrijednosti, koje nijedna kultura ni sustav ne može savršeno i potpuno prihvatiti i utjeloviti [...]. Inkulturacija stoji pred prividnom dvostrukošću: s jedne strane svaki narod potiče na stvaranje vlastitoga identiteta, a s druge nudi Krista, naš mir koji ruši prepreke i ostvaruje jedinstvo naroda, pomirujući sve ljude kao djecu istoga Oca u bratskom društvu u kojem ne samo da nisu dokončane nepravde nego ni mržnje ni neprijateljstva. Utjelovljenje vjere u neku kulturu doista potiče na ozbiljno istraživanje u vlastitu dubinu te na otkrivanje vlastitoga identiteta gdje je i najdublja ljudska i duhovna srž vlastitoga naroda. Upravo tu vjera otkriva tajnovito djelovanje Duha Svetoga koje se može uočiti samo u svjetlu istoga Duha te očituje razloge postojanja određene kulture i njezina posebnoga poziva u tajni svijeta.“

2. Prihvaćanje u Crkvi

Riccijeva metoda koja je imala već prokrcene putove u promišljanju njegova superiora i prethodnika Aleksandra Valignana, prihvaćena je i postala svojina čak i u odgovornika u Crkvi. Još danas zvuči izvanrednom preporuka što je „Propaganda fide“ dala 1659. svojim misionarima. To što je poslije postalo današnjom „Kongregacijom za evangelizaciju naroda“ utemeljena u Rimu 1622., svjetuje im u sljedećem ulomku, da evangelizirajući ne prisiljavaju ljude na promjenu vlastitih običaja ako se oni ne protive moralu ni vjeri.

„Nikako ne prisiljavajte ni ikojim sredstvom nagovarajte te narode da promijene svoje obrede, svoje običaje i svoje vladanje, osim ako su otvoreno protivni vjeri i dobrim običajima. Što je zapravo nesmislenije nego Francusku, Špajolsku, Italiju ili koju drugu europsku zemlju presaditi u Kinu? Nije to što vi imate uvesti, nego vjeru koja niti odbacuje niti vrijeđa obrede i običaje nijednog naroda, osim ako su zli, nego ih čak želi spasiti i utvrditi. Budući pak da je zajednička priroda ljudske naravi u većem poštivanju i ljubavi vlastitih običaja, a posebno vlastitih narodnih običaja nego tuđih, nema ničega takva što bi više izazvalo mržnju i odbijanja no što je željeti promijeniti običaje domovine, pogotovu one na koje su se navikli od pamtivijeka, a naročito ako ih se želi zamijeniti donosći predaje svoje zemlje. Nemojte nikada uspoređivati mjesne običaje s europskim; nastojte radije svim svojim žarom naviknuti se na njih.

Divite se svemu i hvalite sve ono što zaslužuje pohvalu; ako pak nešto ne zavrjeđuje pohvalu, ne smijete to javno uzdizati kao što to rade ulizice, nego razboirto nastojte ne suditi to ili barem ne osuditi nerazborito i bez razloga. Glede očito zlih običaja, bilo bi dobro ukloniti ih vladanjem i šutnjom više nego riječima, nastojeći dobro iskoristiti priliku da se malo pomalo i gotovo neprimjetno iskorijene, kad već duhovi budu spremni prihvatiti istinu. U naviještanju riječi Božje kao i u dijeljenju sakramenta nastojte da mnoštvo na skupovima ne prouzroči bilo kakvu sumnju u nered ili pobunu, nego se brinite da kršćani budu diskretni kad se s vama sastaju na slavljenje otajstava. I na tim skupovima ne dopustite da bude riječi o bilo čemu drugomu nego o vjerskim stvarima te potpuno zabranite da ti skupovi postanu prilika za političke rasprave.“

Matteo Ricci u Kini, kao uostalom i Roberto de Nobili (1577.-1656.) u Indiji razvili su način evangelizacije koji se pokazao sposoban da prenese kršćansku poruku jezikom tako daleke kulture od europske.

3. Što je misija?

Matteo Ricci bio je prije svega misionar, ali što znači misija?

Misija je riječ koja označava ono što Crkva oduvijek čini: navješćivati Radosnu Vijest u dinamici trojstvenoga poslanja. *Trojstveno* znači stvaranje, djelo ljubavi Boga Oca koji sve rađa ma gdje god bilo i gdje god se nalazilo; znači očitovanje Sina Božjega svijetu; znači posredovanje Božje nazočnosti u Duhu koji puše gdje hoće a da ne znamo odakle dolazi i kamo ide i koji nema nikakvih granica.

Znakovita su nastojanja Crkve toliko koliko ostvaruju vezu između događaja Utjelovljenja i obećanja Kraljevstva Božjega. Misija znači dakle osobni i zajednički nastavak Utjelovljenja, znači probijanje puta otajstva Boga u društvu, cvjetanje Riječi u odnosima pa i u institucionalnim ustrojbama, u neprestnoj promjeni sadašnjice. Misija znači služiti, ozdravljati i pomirivati podijeljeno i ranjeno čovječanstvo. Misija se tiče svega svijeta jer ga Bog ljubi i za njega je kršćanska zajednica pozvana da mu bude sol i svjetlo. Radi se stoga o tome da se iznađu načini za *objavljivanje* vjere, odnosno: proučiti kako učiniti da se Evanđelje susretne s različitim kulturama i vjerama. Vjera se doista može živjeti samo dajući je.

3. 1 Misija znači pomagati ljudima da rastu i nađu Boga u svemu

Kao dijete svojega vremena Matteo Ricci bio je humanist, došao je sa Zapada. Humanističke i prirodne znanosti bile su susretno s kineskom kulturom i mjesto navješćaja. No to se nije nikad dogodilo da naviješta Evanđelje iz funkcionalističkih ili taktičkih razloga zavodeći narod. Svijet je bio i jest mjesto Božje nazočnosti.

Humanističke i prirodne znanosti kao i tehnika samo su putovi preko kojih je moguće shvatiti Božje djelovanje u svijetu i u povijesti. Proučavanje umjetnosti i znanosti već je teologija, jer je to promatranje i posvješćivanje Božje nazočnosti. To je uostalom i označnica misionarskoga isusovačkoga stila: pomoći ljudima da u svemu. traže i nalaze Boga.

Ricci je omogućio da kršćanska poruka dopre u srce kineske kulture pokazujući univerzalnost te poruke: ona nije povlastica nijedne, pa ni zapadne kulture.

„[Crkva], poslana svim narodima svih vremena i svih mjesta, nije isključivo i nerazrješivo vezana ni uz koju rasu ili naciju, ni na bilo koji posebni stil življenja ili običaja bili oni stari ili novi“ *Gaudium et Spes*, br. 58.

3. 2 Službenici Krsitove misije (poslanja)

34. gneralna kongregacija Družbe Isusove govori o isusovcima kao 'službenicima Isusova poslanja'. *Isusovac je misionar* u svakoj svojoj djelatnosti i na svakom mjestu. Njegovo je djelovanje samo *apostolsko djelovanje*: on djeluje kao *poslan*. Isusovac je sjedinjen sa subraćom jer je *'službenik Isusova poslanja'*.

Hodočašće i *rad* ignacijevske su metafore koje ocrtavaju vidik prema kojemu se ravna razlučivanje o tome kako uvijek biti vjeran Bogu u službi Kraljevstvu. *Prijatelji u Gospodinu* – jedna je od odrednica subratstva u Družbi: ona se rađa iz osobnoga prijateljavanja s Isusom Kristom. Jedinstvo duša potom se živi sa svim ljudima. Laici su neophodni suradnici isusovačkoga poslanja. Kršćanska krepost gostoprimstva pomaže Družbi Isusovoj da se ponudi kao mjesto prihvaćanja svih onih koji su na putu.

3. 3 Teologija kao davanje sebe na pomoć dušama

Inkulturacija vodi prema usavršavanju Božje slike u čovjeku. Ona svim kulturalnim vrijednostima nudi i samu mogućnost da bude u službi Evanđelja.

Ona pristaje uz neprestani dijalog između Božje Riječi i mnogostrukih načina kojima čovjek raspolaže da bi se izrekao. Krist i kršćani doista su obnovitelji kulture po ljubavi. Upravo se u ljubavi

čovjek ostvaruje u svojoj autentičnosti: stvoren je na sliku Božju.

Uzor inkulturacije dopušta da se poslanje Crkve mijenja u sadašnjoj stvarnosti multikulturalnosti.

Postaje potrebno izaći iz sebe da bi se u susretu s drugim mogao uvući u njega. Evanđeoski navještaj može se predlagati ne preko ekspanzionističkoga prozelitizma poput kolonijalizma, nego upravo putovima kulture i dijaloga.

Svijest da su pred nama sugovornici priznati u njihovu specifičnu dostojanstvu otklanja etnocentričku aroganciju koja drugoga promatra kao nazadnoga i koga valja razviti i 'civilizirati'. Proučiti, upoznati, ljubiti kulturu drugoga da bi se pravo vrednovala i spasila, to je nužni svakodnevni zadatak. To je način inkulturacije koji oblikuje stav misionara. Primjer za to je Riječ koja se 'ispraznila' (*kenosi*) utjelovivši se kao čovjek.

To je jedan dio teologije koja je u dnu darivanja sebe za pomoć dušama. *Duhovne vježbe sv. Ignacija Matteo Ricci* nedvojbeno je kao svaki isusovac nosio u srcu razmišljajući o njima, a one ovim riječima pozivaju da se promatra Utjelovljenje Riječi Božje: *Promatrati kako tri Božanske Osobe gledaju površinu cijele kugle zemaljske, punu ljudi, i kako Presveto Trojstvo, videći da su svi silazili u pakao, u svojoj vječnosti odlučuje da Druga Osoba postane čovjekom te da spasi ljudski rod, i kako, kad se ispunilo vrijeme, šalje k našoj Gospi anđela Gabrijela.* (DV, br. 101-109)

Ignacijevski tekst nastavlja ovim karakterističnim stilom, tek prividno naivnim, da uistinu želi pomoći onome tko 'se vježba' da svoja 'nutarnja osjetila' – um, maštu, srce – usredotoči na povijesnu konkretnu stvarnost života ljudi, ali pod posebnim vidikom: da na neki našin usvoji Božji pogled koji ljudsku povijest očitava iznutra, unutar samoga življenoga života sa svojom dramatikom i sa svojom potrebom za spoasenjem. Taj je pogled ujedno i slušanje, te početak svakog dijaloga. To je pogled ljubavi koja se izliva u poslanje Sina, odnosno u Utjelovljenje. Ignacijevu promatranje odmah izvodi zaključak: dvaput ističe da je to trenutak da se moli za milost 'da intimno upoznam...', slijedim i nasljedujem našega Gospodina', ljubeći ga i slijedeći 'kao da se sada utjelovio'. Time se želi reći: usvojiti njegov način promatranja čovjeka i približavanja njemu.

4. Promatrati svijet kao Bog: prijateljstvo

Bog, dakle – odnosno tri Božanske osobe – promatraju svijet s ljubavlju i žele mu pomoći. S toga teološkoga korijena cvate u nama novi način promatranja drugih pravim prijateljstvom. U početku zacrtanoga puta *Duhovnih vježbi sv. Ignacije* navodi pretpostavku (*Praesupponendum*, br. 22) kojom veli: 'valja biti spremniji misao drugoga opravdati negoli osuditi. Pokrenuti vlastiti um da bi se uzajamno otkrila ona ljepota i ona dobrota koje se nalaze u iskustvu drugoga. To Matteo Ricci ispunjava u svojem djelu koje bismo danas nazvali best sellerom a riječ je o traktatu *O prijateljstvu*.

„Prijatelj nije nitko drugi nego polovica mene samoga ili drugi ja. Odatle je onda potrebno s prijateljem postupati kao sa samim sobom. [Matteo Ricci u *Odgovor kralju Chiengan Chienzài o 'Prijateljstvu'*].

Djelo *O prijateljstvu* (Nanchang, 1595.) jedno je od prvih Riccijevih djela na kineskom. S njim je, predstavljajući 100 izreka starih europskih klasika, zapadnu misao o prijateljstvu Ricci htio pokazati da su kineska i europska uljudba sukladne glede temeljnih stvarnosti. Djelo je zapanjilo Kinu te imalo golem uspjeh: Ricci je shvatio da se njegovo poslanje i pokušaj da upali dijalog između Istoka i Zapada mogu izgraditi jedino na čvrstim temeljima uzajamnoga poznavanja i ljudskoga prijateljstva.

Prijateljstvo je, dakle, *stil, način pogleda na svijet i boravka u njemu*, i to oblikuje, mijenja, obnavlja sam svijet. Matteo Ricci shvaća da je konfucijanizam stariji i da mora s njim računati, želi li uspjeti priopćiti Evanđelje u tako dalekom okružju glede prostora i načina kao što je ta 'Srednja zemlja'. Postajući prije svega prijatelj, on se sam mijenja, raste, postaje svjesniji sluga onoga Krista, koji je prijatelj svakoga čovjeka, prijatelj koji se utjelovio u životu svakoga čovjeka. I Matteo Ricci oblikovao se susretom s Kinezima.

4. 1. Neki ulomci iz Riccijeva djela 'O prijateljstvu'

U uvodu knjizi Ricci pripovijeda kako je bio zamoljen od samog princa Jin'an-a u Nanpu-u, kod kojega se zaustavio tijekom jednog od svojih putovanja, da mu kaže što se na Zapadu misli o prijateljstvu. Ta je molba bila neposredna prigoda za pisanje toga djela. Neke ću znakovite dijelove navesti. To su izvatici ljudske mudrosti, bogate iskustvom, koji su taknuli um i srce Riccijeva sugovornika te su uključno potvrdili njegovu apostolsku strategiju prijateljstva.

U odnosu između dva prava prijatelja uzajamno je davanje i primanje, a bez toga se nekorisno i opasno gubi vrijeme:

69 (65). „Prijateljstvo nema druge svrhe nego ove: ako je prijatelj viši od mene, onda ga nasljedujem i učim; ako sam ja viši, onda ga poboljšavam. Uči i poučavaj, poučavaj i uči: oboje se pomažu. Ako je on mnogo viši od mene da ga ne mogu nasljedovati ili što naučiti, te ako je on mnogo niži od mene da bi se promijenio, zašto bismo morali biti zajedno igrajući se svakodnevno i bekorisno gubeći vrijeme?

Prijatelj koji mi ne čini nikakvo dobro kradljivac je vremena; gubitak krađom vremena gori je od krađe bogatstva: bogatstvo se može ponovno steći, a vrijeme ne.“

Prijateljstvo i interes međusobno se suprotstavljaju. Valja ljubiti prijatelja samo zato što je prijatelj:

28 (27). „Onaj koji sklapajući prijateljstvo traži samo svoj interes, a ne brine se za to da čini dobro prijatelju, trgovac je, a ne prijatelj.

Priprosto čovjek sklapa prijateljstvo kao da nudi novac, on računa samo na interes.“

37 (36). „Prijateljstvo je na svijetu korisnije od bogatstva, ali ima onih koji ljube prijatelja samo zato što je prijatelj.“

Klasična misao: „Prijatelj se poznaje ponajprije u trenucima kad si u teškoćama“ Ricci objašnjava dojmljivom slikom:

5 (6). „Kad sve ide mirno i nema protivnosti, teško je razlikovati prave i lažne prijatelje; ali kad nadođu protivnosti, pokazuje se prijateljstvo. Doista u trenucima hitnosti pravi se prijatelji sve više približavaju, dok se lažni sve više udaljavaju.“

14. „Ako kušam prijatelja samo u doba mojega dobrog stanja, ne ću se moći u njega pouzdati.

Puls se iskušava na lijevoj ruci: lijeva ruka daje nam do znanja kad nešto ne ide dobro.“

Ricci ne prikriva drugu stranu medalje prijateljstva, a to je neprijateljstvo. To se dvoje međusobno odnose kao glazba i buka.

10 (11). „Prijateljstvo i neprijateljstvo odnose se kao glazba i buka, koje se razlikuju prema tome ima li ili nema sklada; doista, bit je prijateljstva sklad. Sa slogom male stvari rastu, neslogom se i velike ruše.

Glazba vodi prema slozi, dok buka vodi prema neslozi. Slaganje prijatelja jest kao glazba; nesloga je neprijatelja kao buka.“

Međusobna radost, povjerenje, trajnost odnosa: evo darova prijateljstva:

57 (55). „Kad u svijetu ne bi bilo prijateljstva, ne bi bilo radosti.“

17. „Samo onaj komu mogu potpuno otkriti svoje srce postaje moj intimni prijatelj.“

50 (48). „Prijateljstvo prevladava nad rodbinstvom samo zbog ovoga: rođaci se ne moraju međusobno voljeti, a prijatelji da. Uistinu odnosi među rođacima ostaju i bez ljubavi među rodbinom; ali, ako dokinete međusobnu ljubav među prijateljima, kako onda može opstati bit prijateljstva?“

Ljubav se hrani krepošću i to je jedino jamstvo trajnih odnosa:

90. „Trajna krepost najbolja je hrana vječnoga prijateljstva. Sve je za ljude na dugi rok dosadno, jedino krepost, koliko više traje, to više pokreće ljudske osjećaje. Ako je ljubav ljubazna čak i

u neprijatelja, kakva li će tek biti u prijatelja?“

Ricci je vjerovao u prijateljstvo kao temeljnu vrijednost za društvo koje želi živjeti. No ono je za njega i prvo obilježje njegova apostolskog odnosa s Kinezima, nadahnjujući putove inkulturacije koje je on razvijao sa svojim drugovima.

5. Inkulturacija na putu dovršenja. Za kinesko-kršćansku teologiju

Što se tiče načina evangeliziranja p. Mattea Riccija zaista nemamo izričitoga svjedočanstva o njegovim propovijedima ili o njegovu nekom javnom naučavanju. Put kojim je više htio ići bio je radije put susreta, prijateljskoga razgovora, osobnoga odnosa s drugima, tražeći prije svega zadobiti ga preko kulture tj. preko svojega vlastitoga načina gledanja na svijet. Zanimljivo je glede toga objasniti na koji je način Ricci otvorio put (na tome valja još mnogo raditi!) čitanju Evanđelja na kineskom. Nije se radilo jednostavno o tome da se tekst prevede, nego da se Evanđelje izrazi preko simboličkih kategorija te tisućljetne kulture.

Kao što je poznato, kineski jezik posjeduje posebni rudnik načina izražavanja: to su ideogrami. Ne služi se abecedom koja je nama domaća, nego slikama i ikonama koje upućuju na značenje, ali istodobno sadrže i druga moguća značenja. Nikad se ne može ponuditi jedincat i valjan prijevod nekog kineskog teksta za sve, pa ni obratno. Vjerojatno će primjerice dva prevoditelja upotrijebiti različite znakove, imajući temeljnu zalihu od više nego 25 tisuća znakova (toliko ih je ustanoveljno prema najnovijem *Velikom Riccijevu rječniku kineskoga jezika*).

Riccijevo i njegovih nasljednika otkriće bilo je upravo sposobnost da se stvori različita teologija odnosno mogućnost da se izrazi vlastito iskustvo vjere i shvaćanje biblijskih priča, izražavajući osjećaje i značenje koje neki zapadnjak ne može 'čitati ni pisati', upravo stoga što se izražava drukčije. Preko motrenja onoga tko piše ideogramima počinju se zapažati daljnje stvari, ističu se komplementarne posebnosti i značenja od onih koje uočavaju druge, 'abecedne' kulture, poput zapadnjačkih. Inkulturacija to još mora ispuniti, dovršiti: kultura koja prima Evanđelje shvaća ga i priopćava različito od druge, ali je istodobno jednako istinita. Štoviše, ako te kulture imaju tako različite izražajne načine kao vidno-ikonografska u Kini ili abecedna na Zapadu.

Zahvaljujući Matteu Ricciju počelo se zapažati razdoblje kineskih vjernika, odnosno kršćana koji, čitajući Evanđelje svojim očima i unutar svoje kulture, prenose nam ono što mi svojim očima ne možemo naslućivati. Uvijek sve dublje razumijevanje evanđeoske poruke sigurno je obogaćenje za sve, ali ponajprije za samoga misionara koji također biva misioniran

U kineskom ideogramu koji označava riječ 'prijateljstvo' dvije su ruke koje se susreću: jedan čovjek pruža desnicu, drugi je pokrije svojom. Sklopiti prijateljstvo znači povezati vlastite sposobnosti djelovanja u svijetu. Tako se surađuje u zajedničkom pothvatu da budemo službenici Stvaranja.